

Maatschappelijke dialoog

Introductie

Het kennisdocument Maatschappelijke dialoog dient twee doelen. Allereerst wordt in de veehouderij veel betekenis toegekend aan een maatschappelijke dialoog en is de dialoog in Brabant zelfs onderdeel van de vergunningverlening, maar tegelijkertijd leven in het veld ook veel vragen over status, impact en structuur van de dialoog. Dit kennisdocument biedt een overzicht van de kennis rondom de maatschappelijke dialoog. Het is geen direct stappenplan voor het organiseren van een dialoog, maar geeft wel inzicht in de diverse aspecten en achtergronden. Ten tweede speelt het kennisplatform Veehouderij en Humane Gezondheid als geheel een rol in de verschillende maatschappelijke dialogen rondom veehouderij en gezondheid door het ontsluiten, interpreteren en vertalen van recente wetenschappelijk onderzoek. Echter het organiseren van een maatschappelijke dialoog zelf behoort niet tot de taken van het kennisplatform, maar het ondersteunen daarvan met kennis wel.

Wat is een maatschappelijke dialoog?

Randvoorwaarden voor een goede dialoog

Maatschappelijke dialoog en veehouderij

Hoe gaat een maatschappelijke dialoog?

Wat is een maatschappelijke dialoog?

Een maatschappelijke dialoog is een goed en indringend gesprek (of soms reeks van gesprekken) over controversiële vraagstukken die in de samenleving actueel zijn en van belang zijn voor burgers en andere partijen en hen vaak ook emotioneel raken. In een dialoog proberen betrokkenen, ondanks de vele onzekerheden en de onderlinge verschillen in opvattingen, met elkaar nieuwe handelingsperspectieven te ontwikkelen die leiden tot een betere omgang met het vraagstuk. Kenmerkend voor een dialoog is dat mensen begrip tonen voor elkaars opvattingen en de onderliggende waarden, dat ze bereid zijn om de eigen standpunten in een breder perspectief te plaatsen, dat ze open staan voor nieuwe (wetenschappelijke) inzichten en dat ze bijdragen aan het ontwikkelen van nieuwe ideeën. De uitkomsten van een dialoog staan dus nooit van tevoren vast. Ook is het vooraf niet bekend hoe een dialoog gaat lopen. Soms komen er onverwachte knelpunten, zorgen, feiten, praktijken of oplossingen naar boven die eerder nooit genoemd zijn en niet eerder op de radar waren. Een maatschappelijke dialoog is dus meer dan een communicatiemiddel en beoogt uiteindelijk een bijdrage te leveren aan de verrijking van ingewikkelde besluitvormingsprocessen door overheden en/of ondernemers.

Wanneer is een maatschappelijke dialoog belangrijk?

De maatschappelijke dialoog staat op dit moment volop in de belangstelling en wordt gezien als belangrijk handelingsperspectief voor een bijdrage aan de oplossing van vele complexe vraagstukken, variërend van de vluchtelingenproblematiek tot de gaswinning in Groningen. Deze vorm sluit daarmee goed aan bij ideeën over de energieke samenleving, waarbij burgers en bedrijven actief participeren in het oplossen van maatschappelijke vraagstukken. Omdat je met een dialoog nogal wat van mensen vraagt, is het niet geschikt voor eenvoudigere vraagstukken. Een maatschappelijke dialoog is vooral relevant voor controversiële vraagstukken die geen hapklare oplossing kennen, die een zekere maatschappelijke urgentie hebben, die gepaard gaan met onzekerheden en die resulteren in maatschappelijk onrust of bezorgdheid. Deze zogenaamde complexe of 'wicked' vraagstukken kenmerken zich door een gebrek aan overeenstemming over zowel de normen als de feiten van het betreffende vraagstuk. Het gaat daarbij om vier met elkaar samenhangende soorten onzekerheid:

- Onzekerheid door gebrek aan kennis, niet complete kennis, geen consensus over kennis of snel veranderende kennis over veehouderij en gezondheid;
- Onzekerheid door onvoorspelbaarheid van het systeem veehouderij en gezondheid zelf onder invloed van economische, fysieke en sociale dynamiek;
- Onzekerheid door uiteenlopende interpretaties van onzekerheden, verschillende risicopercepties, en gebrek aan maatschappelijke consensus over normen en waarden (hoe erg zijn de gezondheidsvraagstukken en hoe ziet de ideale veehouderij eruit?);
- Onzekerheid ten gevolge van het strategische en daarmee vaak onvoorspelbare gedrag van betrokken actoren.

Verskillende vormen van maatschappelijke dialoog

Er zijn verschillende vormen van maatschappelijke dialoog: de brede maatschappelijke dialoog, de dialoogtafels, de lokale dialoog en de dialoog gesprekken. Ze variëren qua schaalniveau, omvang, tijd, en organisatie. Veelal neemt de overheid het initiatief maar soms kan dat ook een ondernemer of een groep burgers zijn. Ze zijn bekend onder verschillende namen en kunnen elkaar ook aanvullen.

De brede maatschappelijke dialoog vindt plaats op landelijk niveau, is breed opgezet, duurt een aantal maanden en is strak georganiseerd. Het doel is vaak tweeledig: interactie op gang brengen tussen bezorgde burgers, bedrijven, overheden en maatschappelijke organisaties en het maken van een product (veelal een advies aan de regering). Een bekend voorbeeld is de 'Brede maatschappelijke discussie kernenergie'. Ook de 'Maatschappelijke dialoog over schaalgrootte en toekomst van de veehouderij' onder leiding van Hans Alders behoort tot deze groep.

De dialoog tafels zijn iets beperkter van opzet en kunnen op allerlei schaalniveaus plaatsvinden. Aan tafel zitten de belangrijkste betrokken partijen die in een reeks van gesprekken nieuwe inzichten ontwikkelen over de aanpak van een lastig en vaak ook controversieel vraagstuk. Voorbeelden zijn de zogenaamde "Alders tafels" rondom Schiphol, Lelystad en Eindhoven. Het Brabantberaad (Ruwenberg- en Raphaeldialoog), waarin burgers, bedrijfsleven, het onderwijs en de overheid zich bogen over de transitie van de agrofoodsector, is een ander voorbeeld.

In **de lokale dialoog** praten lokale mensen (direct betrokkenen) met elkaar over lokale vraagstukken. Het gaat vaak om ruimtelijke vraagstukken met een hoog Nimby (not in my back yard) gehalte. Dat betekent dat mensen de voorziening op zich wel nuttig achten, maar er geen hinder van willen ondervinden in hun directe leefomgeving. Het kan ook gaan om andere problemen waar burgers zich zorgen over maken. In veel gemeenten met intensieve veehouderij zijn dit soort lokale dialogen opgestart. Zo is de gemeente Nederweert een dialoog gestart over het hele buitengebied. Deze lokale dialoog combineert de gemeente met lokale dialoog gesprekken.

Op het laagste schaalniveau zijn er de zogenaamde **dialoog gesprekken**. Een beperkt aantal mensen (bijvoorbeeld enkele burgers en een ondernemer, burens en boeren) praat onder begeleiding en met gebruikmaking van dialoogtechnieken over een concreet onderwerp. Ze vinden plaats in de zorg, in buurten en sinds kort veehouderijbedrijf. Sinds de inwerkingtreding van de Verordening ruimte 2014 van provincie Noord-Brabant, zijn dialooggesprekken verplicht voor (intensieve) veehouderijen die uit willen breiden of willen veranderen. Omdat de vorm van deze gesprekken vrij is, zullen ze niet allemaal aan de in de eerste paragraaf genoemde kenmerken van een dialoog voldoen, zoals wederzijds begrip, reflectie op eigen standpunten, gerichtheid op ontwikkelen nieuwe inzichten/oplossingen en een open uitkomst.

Tot slot is er de zogenaamde **continue dialoog**. Dat is een utopische vorm van samenleven waarbij mensen continue met elkaar in dialoog zijn. Ze stellen goede gesprekken niet uit tot dat er een (bijna) conflict is. Dit is een radicale lange termijn verandering van sociale normen, waaraan georganiseerde maatschappelijke dialogen wel een bijdrage kunnen leveren.

Randvoorwaarden voor een goede dialoog

Wat zijn de condities voor een goede dialoog?

Er zijn een aantal algemeen bekende standaardcondities die noodzakelijk zijn voor een goede maatschappelijke dialoog: een goede dialoogleider; de goede mensen aan tafel; een goed doordachte methode (niet hetzelfde als een kant en klaar stappenplan); rust en tijd (geen wurgende deadlines). Cruciaal is het bieden van een veilige ruimte waarin alle betrokkenen zich vrij voelen om hun ideeën en gedachten te delen en te ervaren dat er naar hen wordt geluisterd. Een dialoog werkt alleen wanneer mensen vrijuit kunnen praten en zich niet verplicht voelen de officiële opvatting van hun organisatie te representeren. Dat kan lastig zijn wanneer representanten van belangenorganisaties of overheden aan tafel zitten. Het moet niet vergeten worden dat er voor betrokkenen soms grote belangen op het spel staan en dat er altijd sprake is van machtsongelijkheden. De uitdaging bij een dialoog is om machtspolitiek tijdelijk buiten de deur te houden en er geen onderhandeling van te maken. Verder is het belangrijk dat steeds aan de voorkant helder is wat het doel en randvoorwaarden van de dialoog zijn: wat mensen kunnen verwachten van een dialoog in termen van duur van het hele proces, deelnemers, type uitkomsten, afbakening onderwerp en het gebruik van de uitkomsten in een besluitvormingsproces. Wellicht overbodig om te benoemen, maar deze verwachtingen moeten ook gerealiseerd worden. Andere condities zijn:

- het afstand nemen van goed/fout schema's;
- het expliciteren van verschillen;
- het bloot leggen van onderliggende vooronderstellingen;
- het accepteren van dilemma's;
- het verdragen van ambiguïteit (voor meerdere uitleg vatbaar), omdat er altijd onzekerheden en verschillende interpretaties over onderdelen van het vraagstuk zullen zijn;
- het motiveren van mensen om de eigen positie te laten zien vanuit het perspectief van de ander.

Wat is een maatschappelijke dialoog niet?

Op het eerste gezicht vertoont een dialoog overeenkomsten met andere activiteiten, zoals voorlichting, inspraak, debat, mediation of therapie. Bij deze activiteiten gaat het allemaal over interacties tussen mensen die verschillend denken over voor hen belangrijke onderwerpen. Er zijn echter een aantal cruciale verschillen. In tegenstelling tot het eenrichtingsverkeer in voorlichting, zijn de interacties in een dialoog veel meer wederzijds.

Inspraak is een gebruikelijke methode om burgers bij beleid te betrekken, maar ook hier is niet echt sprake van wederzijdsheid. Bij inspraak krijgen burgers de gelegenheid om hun zegje te doen over het onderwerp, maar het is vervolgens aan beleidsmakers om te beoordelen in hoeverre ze daarmee rekening houden in hun beleid. Bovendien ligt het accent op de interactie tussen de burgers en de overheid en is er veel minder ruimte voor het gesprek tussen verschillende burgergroepen onderling.

Belangrijk verschil met een **debat** is dat een dialoog niet de bedoeling heeft de ander te overtuigen door het nog eens met argumenten uit te leggen, door te hameren op de feiten, of door emoties te diskwalificeren als nonsens of bangmakerij. Het gaat in een dialoog namelijk niet om winnen en gelijk krijgen.

Ook is een dialoog niet hetzelfde als **mediation**, omdat deze niet gericht is op bemiddelen en oordelen. Onderhandelen kan een onderdeel zijn van een dialoog, maar de nadruk ligt toch vooral op luisteren, leren en co-creëren.

Ook moeten dialoog bijeenkomsten niet verzanden in **therapeutische** sessies, waarin mensen alleen stoom aflazen. Uiteindelijk is het wel de bedoeling om tot nieuwe gezamenlijke inzichten te komen. Dialoog kan een belangrijk onderdeel zijn van co-creatie, burgerparticipatie of overheidsparticipatie trajecten. De participatiewijzer geeft een goed overzicht van andere methoden (www.participatiewijzer.nl).

Komt de maatschappelijke dialoog in plaats van regelgeving?

Maatschappelijke dialoog komt niet in de plaats van andere beleidsinstrumenten, zoals bijvoorbeeld regelgeving. Ze kunnen elkaar wel versterken maar niet vervangen. Regelgeving over veehouderij, zoals basisnormen op het gebied van gezondheid, milieu en welzijn, is noodzakelijk. Een maatschappelijke dialoog kan door de overheid ook niet worden aangegrepen als excuus om een lastige beslissing uit te stellen of op het bordje van de ondernemer te leggen. Wel kan een dialoog een goede basis leggen voor het ontwikkelen van nieuwe beleidsplannen, van vergunningen of oplossingen. Dat geldt met name wanneer de dialoog resulteert in nieuwe oplossingsrichtingen. Een ander punt is dat een dialoog niet via regelgeving is af te dwingen. Dit is het geval wanneer een dialoog een verplichte afvinkactiviteit is in een vergunningverleningsproces. Een dialoog is alleen succesvol wanneer partijen echt bereid zijn om open te staan voor elkaars kennis, overtuigingen en emoties. Wel kan een verplichting net het zetje zijn om tot een succesvolle lokale maatschappelijke dialoog te komen.

Maatschappelijke dialoog en veehouderij

Wat zijn mogelijke doelen van een maatschappelijke dialoog over veehouderij?

Een dialoog kent zowel relationele doelen als inhoudelijke doelen.

Bij relationele doelen kan het gaan om:

- Wederzijds luisteren;
- Begrip creëren voor elkaars waarden, ambities en zorgen;
- Herstellen van vertrouwen tussen burgers, boeren en bestuurders.

Bij inhoudelijke doelen kan het gaan om:

- Oplossen van oplosbare vraagstukken (bv stankhinder, inpassing van het bedrijf in het landschap, verkeersveiligheid);
- Oplossen van oplosbare onzekerheid (bv inzicht in actuele emissies of in activiteit van een luchtwasser);
- Inzicht krijgen in zekerheden en onzekerheden binnen het onderzoek naar de veehouderij;
- Ontwikkelen van innovaties of nieuwe verbindingen tussen veehouderij en andere maatschappelijke activiteiten;
- Helder krijgen van condities die de overheid zeker zou moeten stellen over veehouderij en gezondheid.

Wanneer zou een maatschappelijke dialoog over veehouderij gehouden moeten worden?

Er zijn verschillende momenten of aanleidingen om een dialoog te starten, variërend van een algemeen gevoel van onbehagen tot een concreet geval van overlast. Ook kan een dialoog worden gestart om op bepaalde ontwikkelingen te anticiperen zoals beleidsontwikkeling door het kabinet, visieontwikkeling in een regio of een concreet geval van een voorgenomen bedrijfsuitbreiding of nieuwvestiging. Het kiezen van het juiste moment is niet eenvoudig. Wanneer een dialoog te vroeg start is het risico dat betrokkenen het te vaag vinden en ervaren als te ver van hun bed. Echter te laat starten kan betekenen dat al zoveel onrust en wantrouwen is ontstaan, dat niemand meer bereid en in staat is tot een dialoog. Ook kunnen er in een laat stadium al zoveel onomkeerbare besluiten zijn genomen, dat er geen manoeuvreerruimte meer is. Cruciaal is namelijk dat betrokkenen (zowel burgers, ondernemers en overheden) nog in staat zijn om te bewegen. Een dialoog is ongeschikt om draagvlak te creëren voor iets wat in feite al vast staat.

Hoe gaat een maatschappelijke dialoog?

Waarover moet er beslist worden bij de start van een dialoog?

Er zijn verschillende onderwerpen waarover moet worden beslist bij de start van een dialoog. Het is essentieel dat deze beslissingen zo transparant mogelijk zijn. De volgende niet uitputtende lijst van onderwerpen is belangrijk:

- Wie is de **initiatiefnemer**? Soms kan dat de overheid zijn maar ook burgers en bedrijven kunnen het initiatief nemen.
- Wie is de **gespreksleider**? Een goede gespreksleider is iemand die bedreven is in dialoogtechnieken. Dat kan een ambtenaar zijn, maar ook een onafhankelijk adviseur, een vertrouwenspersoon uit het gebied of gezaghebbend persoon die zijn/haar sporen heeft verdiend. Het hebben van een goed maatschappelijke of politiek netwerk kan in sommige controversiële kwesties handig zijn om de oplossingsruimte te vergroten. Belangrijk is dat de persoon door iedereen als onafhankelijk van de betrokken partijen wordt beschouwd.
- Wie worden er **betrokken en wie** niet?
- Wat zijn de **onderwerpen** die aan de orde komen en hoe breed of smal is dat?
- Hoe wordt het **proces** vorm gegeven? Er is een keuze uit (een combinatie van) individuele gesprekken, groepsgesprekken, plenaire gesprekken; en uit vele technieken zoals appreciative inquiry (samen zoeken wat gaat goed, wat gaat fout), socratisch gesprek (denkgesprek over waarden), burgerjury (oordelend) of keukentafelgesprek (gesprek op locatie). Over deze vormen is informatie te vinden op internet.
- Wat kunnen gesprekspartners **verwachten**?
- Is er voldoende oprecht **commitment** en zijn mensen echt gemotiveerd voor het dialoogproces?
- Wat wordt er gedaan met de **resultaten**? (zie ook onder condities)

Waarom is een maatschappelijke dialoog lastig en kan het mis gaan?

Maatschappelijke dialoog over controversiële vraagstukken en onzekere risico's gaat niet altijd goed. In een dialoog kunnen patronen sluipen die contraproductief zijn. Ze resulteren dan in polarisatie in plaats van vergroting van wederzijds begrip of ontwikkeling van nieuwe ideeën.

Enkele met elkaar samenhangende voorbeelden zijn:

- Het bewust of onbewust gebruik van dichotomiserende strategieën, waarbij twee elkaar uitsluitende opties naar voren komen en tegenstellingen worden versterkt.
- Het ontstaan van twee of meer kampen waarbij deelnemers binnen het eigen kamp elkaar positief bevestigen en zich negatief uitlaten over mensen of opvattingen uit het andere kamp.
- Het negeren van genuanceerde uitspraken binnen de groep van dialoog partners.
- Het ontstaan van fixaties, waardoor mensen zich vastbitten in bepaalde opvattingen en dan niet meer in staat zijn om te reflecteren op een bepaalde inhoud of relatie.
- Het diskwalificeren of stereotyperen van dialoogpartners.
- Het om de hete brij heen draaien.
- Een dialoog tussen doven, waarbij mensen langs elkaar heen praten.

Het is de rol van de dialoogleider om contraproductieve patronen tijdig te herkennen en te doorbreken. Soms is het voldoende om de patronen te benoemen of deelnemers daarop aan te spreken. Wanneer dat niet voldoende is kunnen zwaardere interventies nodig zijn, zoals bijvoorbeeld vervanging personen, inbrengen frisse standpunten, uitzetten van onderzoek of bilaterale mediation processen.

Waarom wordt dialoog zo vaak gekoppeld aan vertrouwen?

Vertrouwen is cruciaal voor een dialoog. Wanneer mensen spreken over vertrouwen, dan hebben zij gunstige verwachtingen van elkaars gedrag of van de uitkomst van een proces. Die gunstige verwachtingen zijn erg belangrijk, omdat zowel het proces (de dialoog) als de inhoud (veehouderij) gepaard gaan met veel onzekerheden. Er zijn altijd genoeg redenen om te twifelen en af te haken. Vertrouwen is ook altijd gericht op iets. Meestal is dit een andere persoon (ondernemer, facilitator, wethouder), maar het kan ook het proces betreffen (wordt het wel fair georganiseerd) of iets abstracts zijn zoals een luchtwasser, een megastal, een wetenschappelijk rapport of de plannen van de provincie. Vertrouwen is subjectief. Een argument dat voor de ene persoon een reden kan zijn om een beleidsplan te vertrouwen, kan voor de ander juist een reden zijn om een plan te wantrouwen. Het creëren van vertrouwen is een actief proces, dat wijs moet worden aangepakt, want 'vertrouwen komt te voet en vertrekt te paard'. Vertrouwen is ingebed in een historie die mensen met elkaar hebben. Tot slot is er het zogenaamde institutionele vertrouwen of wantrouwen. Hier is het vertrouwen gericht op iets groots en ongrijpbaars, zoals de varkenssector, de overheid of de wetenschap. Institutioneel vertrouwen gaat niet alleen over de vraag of instituties verwachtingen kunnen waarmaken, maar vooral of deze 'integer, en competent' zijn. Wanneer er sprake is van institutioneel wantrouwen heeft dat ook negatieve consequenties voor dialoog tussen burgers en ondernemers.

Het gebruik van ICT

Maatschappelijke dialoog speelt zich in toenemende mate af in digitale netwerken met gebruik van sociale media en andere applicaties. Het betekent meer dan het verplaatsen van gesprekken in zaaltjes naar chatrooms op het internet. Ook kunnen apps of andere ICT tools een rol spelen bij het verminderen van onzekerheden. Denk bijvoorbeeld aan e-maillijsten die worden geactiveerd wanneer er storingen zijn, apps waarop de luchtkwaliteit kan worden bijgehouden of webcams waarmee in de stal kan worden gekeken. Hierover weten we al wel wat, maar veel ook nog niet. Ook over de wijze waarop de media in het algemeen maatschappelijk dialoog beïnvloeden is relatief weinig bekend. Wat we wel weten is dat de invloed van (sociale) media erg groot kan zijn en op onverwachte momenten het proces positief of negatief kan beïnvloeden.

Verder lezen

- Aarts, N., Steuten, C. en Woerkum, C. van (2014) Strategische Communicatie. Principes en toepassingen. Assen: Van Gorcum.
- Noelle Aarts, Barbara Ruysenaars, Chantal Steuten en Ann van Herzelen (2015). Natuur en beleid betwist. Een analyse van discussies rondom de implementatie van natuurbeleid. WRR uitgave.
- Boonstra, F.G.; Kuindersma, W.; Termeer, C.J.A.M. (2012). Leren van conflicten groen en groei : Gaasterland, de Gelderse Vallei en Noordwest Overijssel. Landschap : tijdschrift voor Landschapsecologie en Milieukunde 29 (1). p. 4 - 13.
- Breeman, G.E.; Termeer, C.J.A.M.; Lieshout, M. van (2013). Decision making on mega stables: understanding and preventing citizens' distrust. NJAS Wageningen Journal of Life Sciences 66, p. 39 - 47.
- Brugnach, M., A. Dewulf, C. Pahl-Wostl, and T. Taillieu. 2008. Toward a relational concept of uncertainty: about knowing too little, knowing too differently, and accepting not to know. Ecology and Society 13(2): 30. [online] URL: <http://www.ecologyandsociety.org/vol13/iss2/art30/>
- Robert Hoppe and Matthijs Hisschemöller. (1996). "Coping with Intractable Controversies: The Case for Problem Structuring in Policy Design and Analysis" Knowledge and Policy 8.4: 40-60.
- Jos Kessels (2001). Socrates op de markt. Filosofie in bedrijf. Boom, Amsterdam / Meppel
- Kessener, B. & C.J.A.M. Termeer (2006). Organiseren van diepgaand leren. Veranderen als reflexief betekenisgeven. Management en Organisatie, 3(4), pp. 236-251.
- te Molder, H. (2012). Discourse communities as catalysts for science and technology communication, in L. Phillips, A. Carvalho & J. Doyle (Eds.) Performing Public Participation in Science and Environment Communication (pp. 97-118). Bristol UK/Chicago USA: Intellect/The University of Chicago Press.
- te Molder, H. (2011). Voorbij blijde wetenschap en boze technologie: wetenschapscommunicatie in interactioneel perspectief/Beyond Happy Science and Grim Technology: Science Communication in an Interactional Perspective. Inaugurele rede bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar, 15 september 2011. Enschede: Universiteit Twente. Nederlandse en Engelse versie (60 pp).
- Termeer, C.J.A.M. and Bruinsma, A. (2016). ICT-enabled boundary spanning arrangements in collaborative sustainability governance. Current Opinion in Environmental Sustainability. Volume 18: 91–98

- Termeer, C.J.A.M. & B. Kessener (2007). Revitalizing stagnated policy processes. *Journal of Applied Behavioral Science*, 433(2), pp. 232-256.
- Termeer, K., G. Breeman, M. van Lieshout and W. Pot, (2010). Why more knowledge could thwart democracy: configurations and fixations in the Dutch mega-stables debate. In: In 't Veld, R.J. (Ed.) (2010). *Knowledge Democracy – Consequences for Science, Politics and Media*. Heidelberg: Springer. pp. 99-112
- Van Lieshout, M. (2014). Framing scales and scaling frames. The consequences of scalar politics on the governance of Dutch intensive agriculture. PhD thesis, Wageningen University.
- Brugnach, M., A. Dewulf, C. Pahl-Wostl, and T. Taillieu. 2008. Toward a relational concept of uncertainty: about knowing too little, knowing too differently, and accepting not to know. *Ecology and Society* 13(2): 30. [online] URL: <http://www.ecologyandsociety.org/vol13/iss2/art30/>